



טיוטא להערות
7 לנובמבר, 2011

הרכב התעסוקה לפי קבוצות אוכלוסייה בישראל בשנות ה-2000

דניאל גוטליב ואסתר טולידנו

תמצית

בשיח הציבורי בנושא שיעור התעסוקה נוצרה דעה לפיה שתי קבוצות אוכלוסייה בישראל נעדרות משוק העבודה – גברים חרדים ונשים ערביות. בשנים עברו תופעה זו אכן הייתה מושרשת, אך בשנים האחרונות, לנוכח ממדי העוני הגבוהים בקרב ערבים וחרדים נשאלת השאלה באיזו מידה חל שינוי בהתנהגות בשוק העבודה של שתי קבוצות אוכלוסייה אלה, וזאת לנוכח שינויים במדיניות (קיצוץ בקצבאות בתחילת שנות ה-2000 ומדיניות פרו-אקטיבית במסגרת של תכניות ניסיוניות או ממוקדות ביישובים או אזורים ספציפיים). בין אלה ניתן למנות את התכניות מהלב, מס הכנסה שלילי, תכניות במודיעין עילית וכד'.

בניגוד לעבודות מקובלות בתחום זה, אנו מחשבים בעבודה זו שיעורי תעסוקה לפי נתונים מינהליים שברשות הביטוח הלאומי. בסיס הנתונים שיצרנו משלב בין קובצי הקצבאות של הביטוח הלאומי, קובץ האוכלוסין של משרד הפנים, וקובץ ההכנסות מעבודה של רשות המיסים. בניגוד לנתונים מסקרים שמהווים מדגם של כלל האוכלוסייה, הנתונים כאן הם של כלל האוכלוסייה. גודל המאגר מאפשר אפוא לנתח פילוחים מפורטים יותר מאשר בניתוחים המבוססים על סקרי הלמ"ס, שמטבעם מוגבלים בגודל המדגם. הדיון מתמקד לכן במגדר, גיל, קבוצות אוכלוסייה ומאפייניהם. הניתוח מתייחס לתקופה מ-2001 עד 2009.

שיעור התעסוקה של כלל האוכלוסייה, המוגדר כמספר המועסקים חלקי האוכלוסייה בגיל העבודה, ירד בכ-2% (1.1 נקודות אחוז) במהלך השנים 2001-2009, מ-56.4% ב-2001 לכ-55.3% ב-2009. בתוך תהליך ירידה כללי זה בשיעורי התעסוקה יש תהליכים הפוכים בתוך המגזרים. מטרת העבודה הנוכחית לחשוף תהליכים אלה.

בשנים האחרונות חלו תמורות ניכרות בתעסוקה במגזרים עם עבר חלש בשוק העבודה – בעיקר בקרב נשים ערביות ובשנתיים האחרונות גם בקרב גברים ונשים חרדים. שינויים אלה בהתנהגות בשוק העבודה בולטים במיוחד על רקע מגמת הירידה ארוכת הטווח של נסיגה בשיעורי התעסוקה של גברים יהודים לא-חרדים. בקרב נשים לא-חרדיות ניתן להבחין ביציבות תוך כדי תנודתיות מסוימת.

שינויים אלה אם יימשכו יובילו להתכנסות של שיעורי התעסוקה בין שלושת הקבוצות העיקריות במשק – לא-חרדים, חרדים וערבים. יצויין שהפערים ברמות שיעורי התעסוקה כמובן עדיין גבוהים בין הקבוצות השונות.

1. כללי

בשיח הציבורי בנושא שיעור התעסוקה נוצרה דעה לפיה שתי קבוצות אוכלוסייה בישראל נעדרות במידה רבה משוק העבודה – בעיקר נשים ערביות וגברים חרדים. בשנים עברו תופעה זו אכן הייתה מושרשת אך זה מספר שנים נשאלת השאלה באיזו מידה חל שינוי בהתנהגות שתי קבוצות אוכלוסייה אלה בשוק העבודה. הסקרים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה נותנים תמונה טובה לגבי המתרחש בשוק העבודה אך כאשר נכנסים לרזולוציות חדות יותר של תת-קבוצות, למשל לפי קבוצות אוכלוסייה, מגדר, גיל, אזור ומספר הילדים במשפחה, הניתוח על פי סקרים, אשר כידוע מהווים מדגם בלבד של האוכלוסייה, מגיע מהר מאוד לגבולות המובהקות הסטטיסטית. המאמר הנוכחי, בהיותו מבוסס על קבצי נתונים מינהליים, מתגבר על בעיה זו ומאפשר ניתוח בסיסי של תת-קבוצות, גם אם משקלן באוכלוסייה הכללית קטן. הדוח הנוכחי בוחן את השינויים בשעורי התעסוקה במהלך השנים 2001-2009, תוך הבחנה בין שלוש קבוצות אוכלוסייה רלוונטיות מבחינת התנהגותם בשוק העבודה – יהודים לא חרדים, יהודים חרדים וערבים. בתוך כל קבוצה הבחנו (לפי מגדר) בין קבוצות הגיל: 20 עד 35, 36 עד 50 ו-50 עד 67.

קיימים מחקרים רבים לגבי שוק העבודה בישראל של השנים האחרונות. סקירה מעמיקה עם התייחסות לבעיות המרכזיות ולמחקרים בנושאים השונים ניתן למצוא בפרקים 1 עד 7 של דוח ה-OECD על ישראל (2010). שוק העבודה הישראלי לגבי גברים בכלל נמצאה עוד בפרסומים קודמים מגמה ארוכת טווח של ירידה בשיעורי התעסוקה¹ (ר' אמיר וקלינוב, 2002). גוטליב (2007) שהתבסס על נתוני הסקר החברתי² של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מצא לגבי השנים 2002 עד 2004 תהליך הדרגתי של הצטרפות לשוק העבודה של גברים חרדים והרחבת הגיוון מבחינת משלחי היד וענפים בקרב נשים חרדיות, אך התוצאות לא היו מובהקות מבחינה סטטיסטית. כמובן שבעבודה הנוכחית, מסד נתונים הוא של האוכלוסייה כולה, וכך המשמעות של מובהקות סטטיסטית שונה.

2. המודל לזיהוי האוכלוסייה החרדית

זיהוי האוכלוסייה החרדית במחקר זה מתבסס על קבצים מנהליים של המוסד לביטוח לאומי.³ בשלב ראשון אותרו כל התושבים שלפי מערכת הגבייה של ביטוח הבריאות היו מבוטחים בתקופה כלשהיא במעמד של תלמיד ישיבה לבנים או סמינר חרדי לבנות ועשו לכל היותר שירות צבאי מקוצר שנמשך פחות משנה. בשלב שני אותרו כל קרובי המשפחה של המבוטחים והמבוטחות שלמדו במוסד חרדי. היינו, הוגדר כחרדי כל תושב שלמד במוסד חרדי או שקרובי משפחתו, כמפורט להלן, למדו במוסד חרדי: אב או אם, לפחות 2 בנים/בנות, לפחות 2 אחים/אחיות, שעונים על ההגדרה, בן זוג וכן קרובי משפחה של בן הזוג.⁴ יצוין שהשוואות של היקף האוכלוסייה החרדית בין השיטה הנוכחית לבין השיטה המבוססת על הסקר החברתי העלו תוצאות סבירות.

¹ שיעור התעסוקה רלוונטי יותר משיעור ההשתתפות. זאת במיוחד במקרים שבהם חלק מהשהיה מחוץ לכוח העבודה נובע מהתייחסות מהסיכוי למצוא עבודה. לפיכך עדיף לדון בו בהקשר לקבוצות שבהן שיעור הלא-עובדים גדול במיוחד. שיעור התעסוקה מוגדר כמספר המועסקים חלקי האוכלוסייה בגיל העבודה.

² הסקר החברתי כולל שאלות על הזדהות דתית תוך אפיון זרם הדתיות, כולל שאלה כללית על השתייכות לזרם החרדי, הדתי לאומי, המסורתי או הלא-דתי. ר' בהקשר זה גם Gottlieb and Kushnir (2009).

³ המודל לזיהוי חרדים פותח על ידי אסתר טולידנו ושימש גם לשני מחקרים נוספים, ר' טולידנו ואחרים (2010), "הכנסה משפחתית ומשקל יילודים",

http://www.btl.gov.il/Publications/research/Documents/mechkar_102.pdf וכן "השפעת גובה קצבאות הילדים על פרוץ הילודה", 2009, http://www.btl.gov.il/Publications/research/Documents/mechkar_101.pdf. יצוין שהשוואות של היקף האוכלוסייה לפי שיטות אומדן שונות העלו תוצאות סבירות למדי (ר' לוח נ' 5 שם).

⁴ שיטת זיהוי זו עלולה ליצור הטיה של האומדן היקף האוכלוסייה כלפי מעלה, זאת מאחר שהמשפחות של חוזרים בתשובה עלולים להיספר כחרדים וחלק ממשפחות של חוזרים בשאלה כלא-חרדים. אם נניח (באופן שרירותי), שההסתברויות לחזרה בתשובה או להתחזקות דתית שוות לאלה של חזרה בשאלה או "היחלשות דתית". ככל שההסתברויות לחיזוק הדתיות גבוהות מההפוכות, כך ההטיה תהיה גדולה יותר. גודל המשפחה הגדול יותר בקרב האוכלוסייה החרדית מקטין את ההטיה.

אוכלוסיית המחקר מקיפה את כל תושבי ישראל בגילאים 20-67 בשנים 2001-2009. בסיס הנתונים שמקורו בקבצים מנהליים של המוסד לביטוח לאומי כולל מידע מפורט על דפוסי תעסוקה של כל התושבים ומאפייניהם הדמוגרפיים (גיל, מגדר, מס' ילדים).

אוכלוסיית המחקר נשלפה מקובץ המבוטחים בשירותי בריאות שכולל את כל התושבים מיום לידתם. מקובץ זה נלקחו המאפיינים הדמוגרפיים – תאריך לידה, מגדר, מצב משפחתי, לאום ויישוב מגורים. המידע על מספר הילדים במשפחה נשלף מקובץ קצבאות ילדים. התכונות התעסוקתיות נשלפו מקבצי שכר של שכירים ומקבצי ההכנסה מעבודה של עצמאיים. בשנת 2009, האוכלוסייה בארץ בגילאים 20-67, לפי קובץ בריאות של המוסד לביטוח לאומי מנתה כ-4,700 אלף איש. על בסיס המודל 75.5% הם לא-חרדים, 7.7% יהודים חרדים ו-16.8% ערבים.

3. תוצאות

שיעור התעסוקה של כלל האוכלוסייה, המוגדר כמספר המועסקים חלקי האוכלוסייה בגיל העבודה, ירד בכ-2% (1.1 נקודות אחוז) במהלך השנים 2001-2009, מ-56.4% ב-2001 לכ-55.3% ב-2009. בתוך תהליך ירידה כללי זה משתקפים תהליך שונים ומגוונים בין מגדרים ובין קבוצות אוכלוסייה. מטרת העבודה הנוכחית לתאר תהליכים אלה.⁵

נתונים אבסולוטיים

כמובן שבמונחים אבסולוטיים הירידה של משקל המועסקים הלא-חרדים ועלייתם המקבילה של משקל המועסקים החרדים והערבים עדיין תתבטא בגידול אבסולוטי של מספר המועסקים בכל אחת מהקבוצות (ר' לוח נספח 1). במונחים של מספרים אבסולוטיים מספר המצטרפים השנתי הממוצע בתקופה 2001 עד 2009 הגיע לכ-7,000 עובדים ועובדות בקרב חרדים וכ-11,100 בקרב הערבים. בקרב הלא-חרדים התווספו כ-24,100 מועסקים בממוצע שנתי. המועסקים הלא-חרדים, שהיוו ב-2009 כ-80% מסך המועסקים, מהווים שיעור נמוך בהרבה בתוספת המועסקים בשנים 2001 עד 2009. שיעורם בתוספת הוא 57% בלבד. התמונה הפוכה בנוגע לחרדים ולערבים: שיעוריהם הם 16.6% בתוספת בהשוואה ל-6.4% במלאי אצל החרדים, ו-26.4% בתוספת בהשוואה ל-13.4% במלאי אצל הערבים. במילים אחרות, משקלם של החרדים והערבים במתווספים לתעסוקה גדול בערך פי 2 עד פי 3 ממשקלם במלאי המועסקים, בעוד שאצל הלא-חרדים יש ירידה של כ-30% במצטרפים בהשוואה למלאי. עובדה זו משקפת את הדינמיות של תהליך ההצטרפות.

3.1 שיעורי התעסוקה לפי קבוצות אוכלוסייה

בקבוצה הגדולה ביותר, **היהודים הלא-חרדים**, חלה בתקופה הנסקרת (2001 עד 2009) **נסיגה** של 2.6%. בשנים הראשונות חלה הירידה בשיעור גדול יותר, ירידה שמתנה בשלוש השנים האחרונות (ר' תרשים 1).

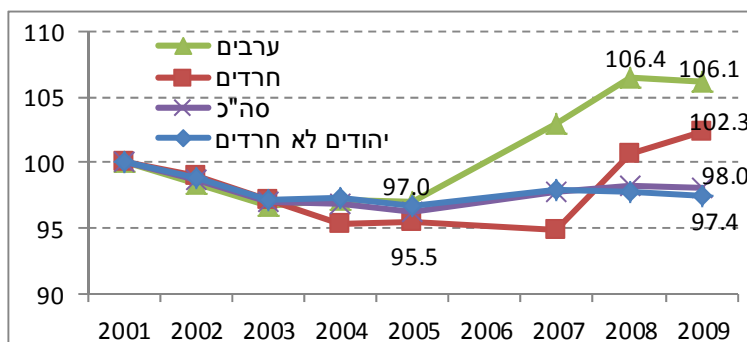
לעומת ירידה זו חלה **בקרוב האוכלוסייה הערבית** בכל התקופה עלייה של כ-6%. בשנות המשבר לאחר אירועי אוקטובר של 2000 והאינטיפדה השניה (שהובילה למיתון הכלכלי של 2002-2003) חלה ירידה של 3.4% בשיעור תעסוקת הערבים, אך לאחר מכן חלה תפנית מרשימה – עלייה של 9.8%, אשר משקפת גידול שנתי ממוצע של 2.8%.

בקרוב **האוכלוסייה החרדית** שיעור התעסוקה ירד עד 2006 בקצב דומה לזה של האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית. אך בשלוש השנים האחרונות של התקופה הנסקרת (2006 עד 2009) חלה עליה חדה (6.1%) בשיעור התעסוקה.

⁵ בשלב שני (שעוד לא בוצע) ייעשה ניסיון לקשור את התהליכים למשתנים כלכליים ולמשתני מדיניות תוך כוונה למדוד את השפעת כלי המדיניות השונים על קבוצות האוכלוסייה השונות, שכידוע מבטאות תרבויות שונות בין הדתות ובתוכן.

מכאן שהגידול בשיעור התעסוקה בישראל נבע בעיקר מגידול מהיר יחסית של ההשתתפות בתעסוקה של שתי קבוצות האוכלוסייה – ערבים וחרדים, בעוד שהקבוצה של היהודים הלא-חרדים תרמה לצמצום התעסוקה.

תרשים 1: מדד שיעורי תעסוקה לפי קבוצות אוכלוסייה (2001 עד 2009)



יחד עם זאת, שיעור התעסוקה אצל החרדים היה ב-2009 עדיין נמוך ב-21% מזה של היהודים הלא-חרדים ואצל הערבים הוא היה נמוך ב-25%.

לוח 1: שינוי שנתי ממוצע (%) ופערים בשיעורי התעסוקה - לפי קבוצות אוכלוסייה

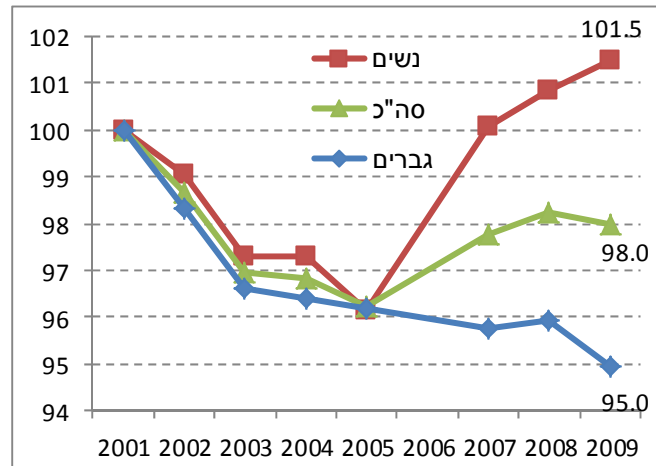
פער בשיעור השנתי, של חרדים וערבים בהשוואה ליהודים לא-חרדים,		שיעור שנתי ממוצע			מדד שיעור תעסוקה לפי קבוצות אוכלוסייה (שי"ש)
ערבים	חרדים	ערבים	חרדים	יהודים לא חרדים	
1.1	0.6	0.7	0.3	-0.3	מ-2001 עד 2009
0.1	-0.3	-0.8	-1.1	-0.9	מ-2001 עד 2005
2.8	1.4	3.1	1.7	0.4	מ-2005 עד 2008
3.5	6.3	3.3	6.1	-0.2	מ-2007 עד 2008
2.1	1.5	2.3	1.7	0.2	מ-2005 עד 2009
1.8	4.1	1.5	3.8	-0.3	מ-2007 עד 2009
0.0	1.9	-0.3	1.6	-0.3	מ-2008 עד 2009

לוח 1 מגלה שבהסתכלות ארוכת טווח הקבוצה שבה היה הגידול הרב ביותר היא האוכלוסייה הערבית. עיקר הגידול בהשוואה לאוכלוסייה הלא-חרדית היה החל מ-2005. מאז 2007 ניתן להבחין בהאצה של ממש בקרב האוכלוסייה החרדית.

3.2 שיעורי התעסוקה לפי מגדר

הבחנה לפי מגדר, מצביעה על כך ששיעור התעסוקה של הגברים ירד בכ-5% בין השנים 2001 ל-2009, לעומת זאת שיעור התעסוקה של הנשים עלה באחוז אחד.

תרשים 2: מדד שיעורי תעסוקה (2001=100), לפי מגדר



בשנת 2009, שיעור התעסוקה של הגברים עמד על 58% ושל הנשים עמד על כ-53% (ר' לוח נספח 2). הפער בין שיעור התעסוקה של גברים ונשים הלך והצטמצם בשנים אלה מ-9.5 נקודות אחוז ל-5.6 נקודות אחוז בלבד ב-2009.

לוח 2: שינוי שנתי ממוצע (%) ופערים בשיעורי התעסוקה - לפי מגדר

מגדר	שיעור תעסוקה (לפי מין ש"ש)	גברים	נשים	סך הכול	נשים
מ-2001 עד 2009	-0.6	0.2	-0.3	0.8	
מ-2001 עד 2005	-1.0	-1.0	-1.0	0.0	
מ-2005 עד 2008	-0.1	1.6	0.7	1.7	
מ-2007 עד 2008	0.2	0.8	0.2	0.6	
מ-2005 עד 2009	-0.3	1.4	0.5	1.7	
מ-2007 עד 2009	-0.4	0.7	0.1	1.1	
מ-2008 עד 2009	-1.0	0.6	-0.2	1.7	

מלוח 2 ניתן ללמוד כי בעשור האחרון נמשך צמצום הפער בין שיעורי התעסוקה של נשים וגברים לטובת נשים בסדר גודל של 0.8 נקודות אחוז. באמצע העשור חלה האצה בתהליך זה.

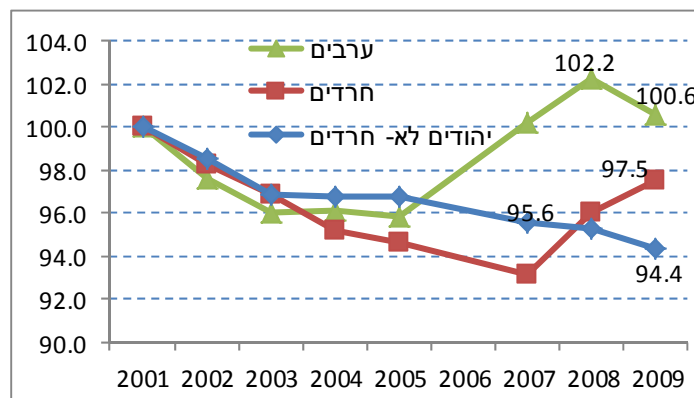
גברים – לפי קבוצות אוכלוסייה

שיעור התעסוקה של גברים לא-חרדים נמצא בנסיגה מתמשכת בכל התקופה הנסקרת. במהלך שני המיתונים בתקופה זו רואים החרפה של התופעה ולא ניתן להבחין בחזרה לשוק העבודה לאחר ירידות אלה אלא רק בהתמתנות קצב הירידה.⁶ שיעור התעסוקה של גברים ערבים גדל במהירות מאמצע שנות ה-2000, כך ששיעור התעסוקה שלהם מאז 2008 אף עלה על זה של יהודים לא-חרדים. ב-2009 חלה ירידה גדולה יחסית בשיעור התעסוקה של ערבים, כנראה כתוצאה מהמיתון העולמי.

⁶ ייתכן שאנו עדים כאן לתופעה המכונה היסטריזיס, דהיינו מצב שבו התעסוקה והאבטלה מושפעים מעליות לכאורה זמניות בשיעור האבטלה בעבר (ר' Blanchard and Summers, 1986).

שיעור התעסוקה של גברים חרדים ירד ברציפות עד 2007.⁷ באותה שנה הוא הגיע ל-37% מאוכלוסייתו בגיל העבודה. בשנתיים לאחר מכן חלה התאוששות מהירה. ב-2009 שיעור התעסוקה של גברים חרדים הגיע ל-38.8%. מעניין לציין שהעלייה בשיעור התעסוקה נמשכה גם בתקופת המיתון, דבר המעיד על מאמץ מיוחד לכניסה לשוק העבודה, זאת בניגוד למתרחש בקרב גברים לא-חרדים וערבים, אשר אצלם שיעור התעסוקה הצטמצם בעקבות המיתון.

תרשים 3: מדד שיעורי תעסוקה של גברים לפי קבוצות אוכלוסייה



לוח 3: שינוי שנתי ממוצע (%) ופערים בשיעורי התעסוקה של גברים - לפי קבוצות אוכלוסייה

ערבים	חרדים	ערבים	חרדים	יהודים לא-חרדים	מדד שיעור תעסוקה גברים לפי קבוצות אוכלוסייה (ש"ש)
0.8	0.4	0.1	-0.3	-0.7	מ-2001 עד 2009
-0.2	-0.6	-1.1	-1.4	-0.8	מ-2001 עד 2005
2.7	1.0	2.2	0.5	-0.5	מ-2005 עד 2008
0.6	3.4	0.4	3.1	-0.3	מ-2007 עד 2008
1.8	1.4	1.2	0.8	-0.6	מ-2005 עד 2009
0.8	3.0	0.2	2.3	-0.6	מ-2007 עד 2009
-0.6	2.5	-1.6	1.5	-1.0	מ-2008 עד 2009

לוח 3 מגלה כי קצב הנסיגה בשיעור התעסוקה של גברים יהודי לא-חרדים מאופיין בירידה "יציבה", דבר שהוא מדאיג, מאחר שאין בו סימנים של התאוששות בעיתות של יציאה ממיתון, זאת בניגוד למצב אצל הנשים בקבוצה זו (רי' בהמשך).

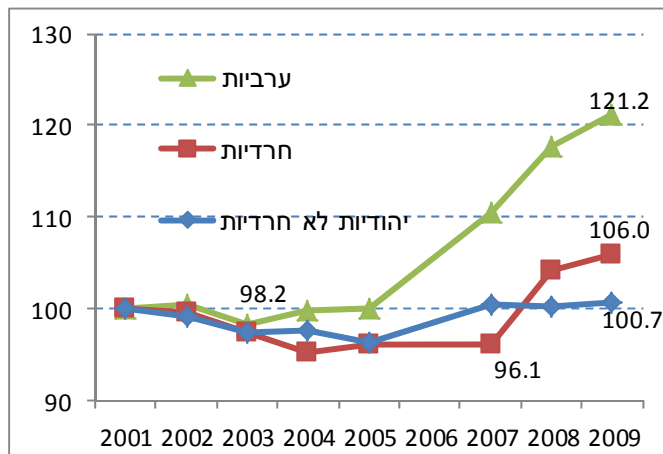
נשים – לפי קבוצות אוכלוסייה

שיעור התעסוקה של הקבוצה הגדולה – נשים לא-חרדיות – היה יציב למדי, להוציא את תקופת המיתון של 2002/3. בניגוד למצב בקרב הגברים שיעורם חזר לרמתו הקודמת לקראת סוף העשור. בשיעור התעסוקה בקרב נשים ערביות חלה תפנית חדה החל מאמצע שנות ה-2000: שיעור התעסוקה עלה בהשוואה ל-2005 במהירות ובעיקביות, ובדומה לגברים החרדים גם בקרב הנשים החרדיות המיתון לא האט את קצב הגידול (רי' תרשים 4). מידת ההשפעה של קיצוץ קצבאות

⁷ עקב בעיות בנתונים הוצאנו בשלב זה את שנת 2006 מבסיס הנתונים לעבודה זו.

הילדים על התעסוקה תיבדק יותר לעומק בטייטא הבאה אך ניתן להתרשם כי הן בקרב חרדיות והן בקרב ערביות התעסוקה הגיבה אמנם בעליה אך זה קרה בפיגור. השינוי החד והמתמשך החל מאמצע שנות ה-2000 דורש בחינה מעמיקה יותר.

תרשים 4: מדד שיעורי תעסוקה, נשים לפי קבוצות אוכלוסייה (2001 עד 2009)



שיעור התעסוקה של הנשים החרדיות עלה בשלוש השנים האחרונות במהירות – מ-49% ב-2005 ל-54% ב-2009, כך שהוא היה נמוך בסוף התקופה בכ-6% בלבד משיעור התעסוקה של נשים לא-חרדיות.

בקרב נשים ערביות שיעור התעסוקה אמנם עדיין נמוך מאוד אך החל מ-2005 חלה תפנית של ממש והוא עולה בקצב מהיר: בארבע השנים האחרונות הוא עולה בקצב של 5% לשנה, דהיינו מספר המועסקות הערביות גדל ב-5% יותר מאשר הגידול השנתי באוכלוסיית הנשים בגיל העבודה.

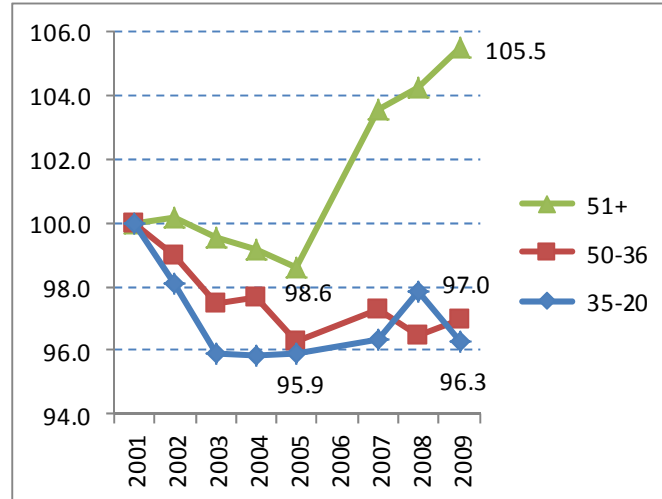
לוח 4: שינוי שנתי ממוצע (%) ופערים בשיעורי תעסוקה, נשים - לפי קבוצות אוכלוסייה

ערביות	חרדיות	ערביות	חרדיות	יהודיות לא חרדיות	מדד שיעור תעסוקת נשים לפי קבוצות אוכלוסייה (ש"ש)
2.3	0.6	2.4	0.7	0.1	מ-2001 עד 2009
0.9	-0.1	0.0	-1.0	-0.9	מ-2001 עד 2005
4.3	1.4	5.6	2.7	1.3	מ-2005 עד 2008
9.8	8.6	9.6	8.4	-0.2	מ-2007 עד 2008
3.8	1.4	4.9	2.5	1.1	מ-2005 עד 2009
4.5	4.9	4.7	5.0	0.1	מ-2007 עד 2009
2.5	1.2	2.9	1.7	0.5	מ-2008 עד 2009

3.3. שיעורי התעסוקה לפי גיל

הבחנה לפי קבוצות גיל, מצביעה על כך שבגילאים נמוכים מ-50 יש ירידה בשיעור התעסוקה במהלך השנים, ואילו בגילים מעל 50 נרשמה מאז אמצע העשור עליה חדה בשיעור התעסוקה של המבוגרים מעל גיל 50, כנראה כתוצאה מדחיית גיל פרישה. ייתכן שהירידה המתמשכת בקרב צעירים וצעירות מוסברת בהתארכות תקופת הלימודים. עם זאת, הנסיגה המתמשכת בגיל העבודה העיקרי דורשת תשומת לב.

תרשים 5: מדד שיעורי תעסוקה לפי קבוצות גיל (2001 = 100)



לוח 5: שינוי שנתי ממוצע (%) ופערים בשיעורי תעסוקה - לפי קבוצות גיל

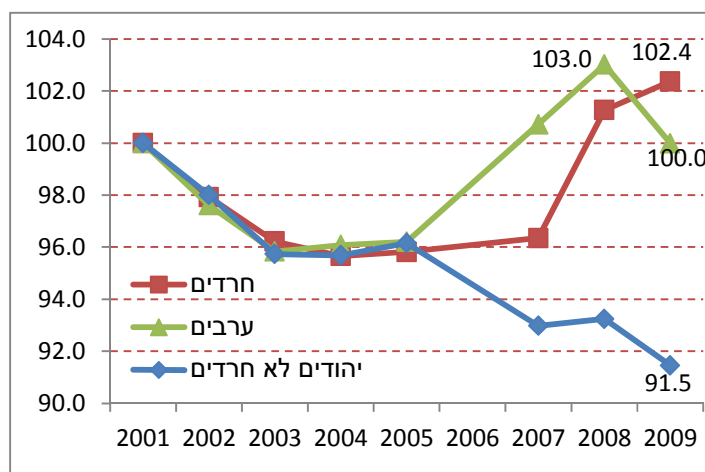
51+	50-36	51+	50-36	35-20	מדד שיעור תעסוקה לפי קבוצות גיל (ש"ש)
1.1	0.1	0.7	-0.4	-0.5	מ-2001 עד 2009
0.7	0.1	-0.4	-0.9	-1.0	מ-2001 עד 2005
1.2	-0.6	1.9	0.1	0.7	מ-2005 עד 2008
-0.9	-2.4	0.7	-0.8	1.5	מ-2007 עד 2008
1.6	0.1	1.7	0.2	0.1	מ-2005 עד 2009
1.0	-0.1	0.9	-0.2	-0.1	מ-2007 עד 2009
2.8	2.1	1.2	0.5	-1.6	מ-2008 עד 2009

שיעור התעסוקה הגבוה ביותר נמצא בקבוצת הגיל האמצעית, גילאים 50-36 וקצב הגידול המהיר ביותר היה בקרב הקבוצה המבוגרת ביותר (51 עד 67). בשתי הקבוצות הצעירות יותר היה תהליך מתמשך של ירידה בשיעורי התעסוקה שהגיע לשפל ב-2006 ובאותה עת חלה תפנית שבה עלו כל שיעורי התעסוקה.

גברים – לפי קבוצות אוכלוסייה וגיל

בסיס הנתונים הנוכחי מאפשר כניסה לפילוחים ברמה גבוהה. אכן אנו מוצאים תמונה שונה בתכלית בפילוח הבא: הירידה בשיעור התעסוקה של צעירים מרוכזת באוכלוסייה הלא-חרדית. היא גוברת בשנות מיתון ולא מתהפכת לאחר מכן. במידה שהדבר מלווה בהעמקת לימודים ולכן צבירת הון אנושי, הדבר עשוי להיות לברכה בטווח הארוך, אך התופעה מחייבת עיון נוסף. בקרב הגברים החרדים, המצב התעסוקה לפי קבוצות גיל שונה שכן שיעור התעסוקה גדל עם הגיל.

תרשים 6: מדד שיעורי תעסוקה, גברים בגיל 20 עד 35 לפי קבוצות אוכלוסייה (2001 עד 2009)



בקרוב גילאי העבודה העיקריים (36 עד 50) הירידה המתמשכת בקרב גברים לא-חרדים מדאיגה בהחלט. הגידול הניכר בתעסוקת האוכלוסייה הערבית, ומאז 2007 בקרב גברים חרדים, מהווה הישג. בטיטא הבאה גם נבחן באיזו מידה גידול זה בתעסוקה נתן מענה לשיפור המצב הסוציו-כלכלי אך מהתבוננות בדוח העוני של 2009 (האחרון שפורסם) אנו יודעים ששיעור העוני של ערבים גדל באופן חד ב-2009.⁸

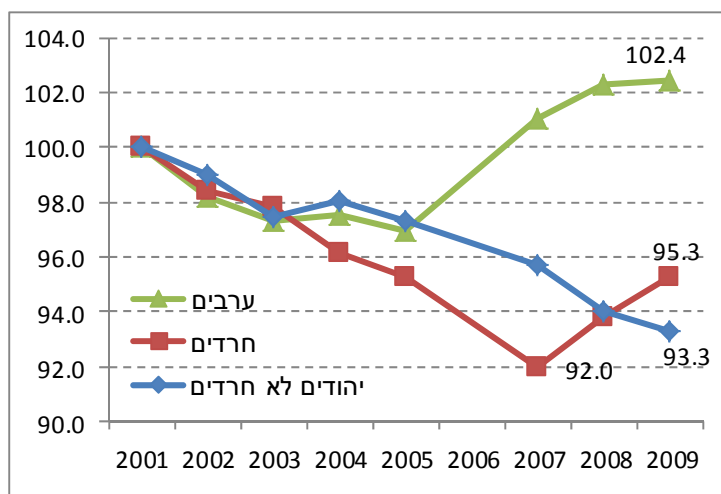
הפער בשיעורי השינוי הממוצעים של שיעור התעסוקה בין חרדים ללא-חרדים גדל עד לכמעט 5 נקודות אחוז לטובת החרדים ב-2008. בתקופה 2005 עד 2008 הפער הוא כמעט 3 אחוזים. ייתכן שתוצאה זו מרמזת על שינוי מגמה בקרב חרדים צעירים ביחס להשתתפות בכוח העבודה.

לוח 6: שינוי שנתי ממוצע ופערים בשיעורי תעסוקה, גברים בגיל 20 עד 35 - לפי קבוצות אוכלוסייה

מ-2001 עד 2009	יהודים לא חרדים	חרדים	ערבים	חרדים	ערבים	מ-2001 עד 2009
-1.1	0.3	0.0	1.4	1.1	מ-2001 עד 2009	
-1.0	-1.1	-1.0	-0.1	0.0	מ-2001 עד 2005	
-1.0	1.9	2.3	2.9	3.3	מ-2005 עד 2008	
0.3	5.1	2.3	4.8	2.0	מ-2007 עד 2008	
-1.2	1.7	1.0	2.9	2.2	מ-2005 עד 2009	
-0.8	3.1	-0.4	3.9	0.5	מ-2007 עד 2009	
-1.9	1.1	-2.9	3.0	-1.0	מ-2008 עד 2009	

⁸ תופעה זו מחייבת בחינה מעמיקה, שכן תפישת המדיניות בישראל מכוונת בעיקר לצמצום העוני באמצעות תעסוקה.

תרשים 7: מדד שיעורי תעסוקה של גברים בגיל 36 עד 50 לפי קבוצות אוכלוסייה (2001 עד 2009)

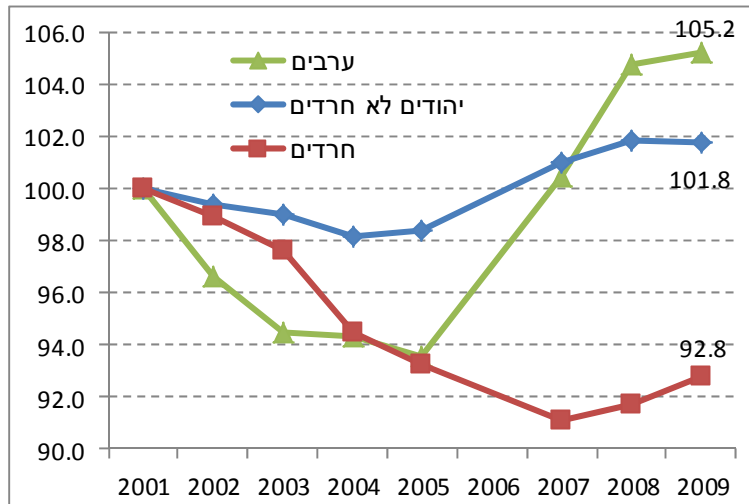


לוח 7: שינוי שנתי ממוצע ופערים בשיעורי תעסוקה, גברים בגיל 36 עד 50 - לפי קבוצות אוכלוסייה

ערבים	חרדים	ערבים	חרדים	יהודים לא חרדים	מדד שיעור תעסוקת גברים בגילאים 50-36 לפי קבוצות אוכלוסייה (ש"ש)
1.2	0.3	0.3	-0.6	-0.9	מ-2001 עד 2009
-0.1	-0.5	-0.8	-1.2	-0.7	מ-2005 עד 2001
3.0	0.6	1.8	-0.5	-1.2	מ-2008 עד 2005
3.0	3.7	1.2	2.0	-1.8	מ-2008 עד 2007
2.4	1.1	1.4	0.0	-1.1	מ-2009 עד 2005
1.9	3.0	0.7	1.8	-1.3	מ-2009 עד 2007
0.9	2.3	0.1	1.6	-0.8	מ-2009 עד 2008

לוח 7 ממחיש גם הוא את הפערים הגדולים בהתרחבות בשיעורי התעסוקה בקבוצת הגיל האמצעית בקרב גברים. הדבר מביא להתכנסות מהירה יחסית של שיעורי התעסוקה בין קבוצות האוכלוסייה בישראל.

תרשים 8: מדד שיעורי תעסוקה של גברים בגיל 51 עד 67 לפי קבוצות אוכלוסייה (2001 עד 2009)



תרשים 8 מגלה שבקרב יהודים לא-חרדים יש כנראה מעין תגובה מפצה של האוכלוסייה המבוגרת יותר (מעל גיל 50) שדווקא החלה להגדיל את שיעור התעסוקה שלה בגילאים אלה וכך יוצרת תיקון מסוים בשיעורי התעסוקה של המגזר הלא-חרדי. בקרב החרדים אנו רואים תופעה דומה לתהליך בקבוצות הגיל האחרות – ירידה חדה עד 2007 ושינוי התנהגות בשנתיים האחרונות. אצל הערבים ניתן לראות גם בקבוצת גיל מבוגרת זו תנופה משמעותית. זה מעניין במיוחד לנוכח העובדה שמחקרים הצביעו על יציאה מוגברת משוק העבודה בגיל צעיר יותר מאשר בקרב יהודים.⁹

לוח 8: שינוי שנתי ממוצע ופערים בשיעורי תעסוקה, גברים בגיל 51 עד 67, לפי קבוצות אוכלוסייה

ערבים	חרדים	ערבים	חרדים	יהודים לא חרדים	מדד שיעור תעסוקת גברים בגילאים 67-51 לפי קבוצות אוכלוסייה (ש"ש)
0.4	-1.2	0.6	-0.9	0.2	מ-2001 עד 2009
-1.2	-1.3	-1.7	-1.7	-0.4	מ-2005 עד 2001
2.7	-1.7	3.8	-0.6	1.2	מ-2008 עד 2005
3.4	-0.2	4.2	0.6	0.9	מ-2008 עד 2007
2.1	-1.0	3.0	-0.1	0.8	מ-2009 עד 2005
1.9	0.5	2.3	0.9	0.4	מ-2009 עד 2007
0.5	1.3	0.4	1.2	-0.1	מ-2009 עד 2008

לוח 8 ממחיש במונחים של שיעורים שנתיים את השינויים המוצגים לעיל.

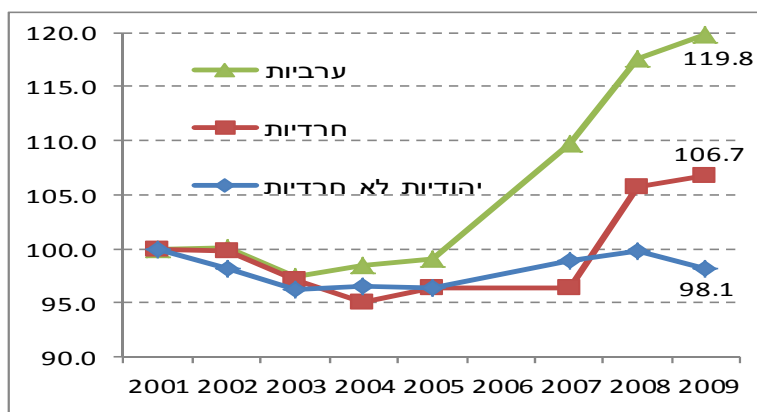
נשים – לפי קבוצות אוכלוסייה וגיל

שיעור התעסוקה של הנשים הערביות נמוך יחסית בכל קבוצות גיל. הוא כמעט מתאפס בגילאים המתקדמים – מעל גיל 50.

⁹ ר' מאמרם של ערן ישיב וניצה קסיר (2009)

הפער בין שיעור התעסוקה של הגברים החרדים ושל הלא-חרדים הולך וקטן עם הגיל. בגילאים הצעירים – עד גיל 35 – שיעור התעסוקה של החרדים נמוך ב-48% משיעור התעסוקה של היהודים הלא חרדים. הפער יורד ל-20% בקבוצת גיל האמצעית – 36-50 – ול-8% בלבד בקבוצת גיל המבוגרים.

תרשים 9: מדד שיעורי תעסוקה של נשים צעירות לפי קבוצות אוכלוסייה (2001 עד 2009)

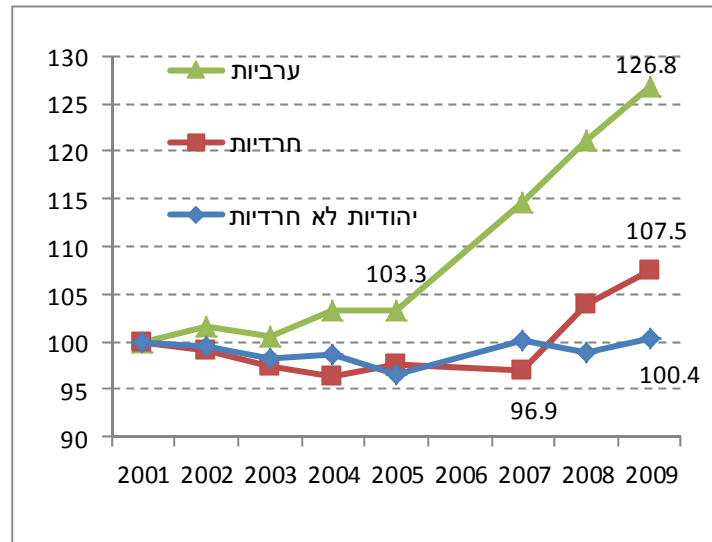


התרשים מראה כי התופעות שתוארו לעיל בנוגע לשיעורי תעסוקה בקרב נשים מתאימות במיוחד לגילאים הצעירים: האטה והתאוששות בקרב הלא-חרדיות, תנופה משמעותית בקרב נשים ערביות צעירות – עם גידול של כ-20% בתקופה 2001 עד 2009, שמהווים גידול ממוצע שנתי של כ-7% (ר' לוח 9).

לוח 9: שינוי שנתי ממוצע ופערים בשיעורי התעסוקה, נשים צעירות - לפי קבוצות אוכלוסייה

מ-2001 עד 2009	מ-2001 עד 2005	מ-2005 עד 2008	מ-2007 עד 2008	מ-2005 עד 2009	מ-2007 עד 2009	מ-2008 עד 2009
2.5	0.7	4.7	6.2	4.4	4.9	3.5
1.1	0.0	1.9	8.8	2.1	5.6	2.6
2.3	-0.2	5.9	7.1	4.9	4.5	1.8
0.8	-0.9	3.1	9.7	2.6	5.2	1.0
-0.2	-0.9	1.2	0.9	0.5	-0.4	-1.7

תרשים 10: מדד שיעורי תעסוקה של נשים בגיל 36 עד 50 לפי קבוצות אוכלוסייה (2001 עד 2009)



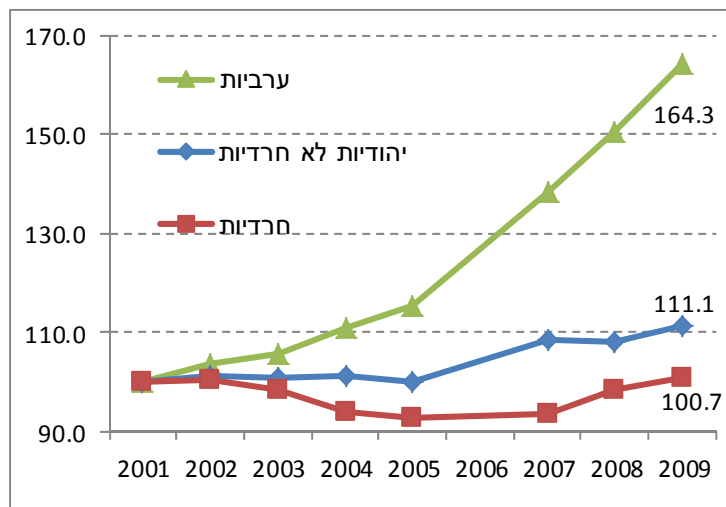
לוח 10: שינוי שנתי ממוצע ופערים בשיעורי תעסוקה, נשים בגיל 36 - 50 - לפי קבוצות אוכלוסייה

מ-2001 עד 2009	מ-2005 עד 2009	מ-2008 עד 2007	מ-2009 עד 2005	מ-2009 עד 2007	מ-2009 עד 2008
0.0	-0.9	0.8	1.0	0.1	1.5
0.9	-0.6	2.1	2.4	5.3	3.4
3.0	0.8	5.5	5.3	5.2	4.6
0.9	0.3	1.3	1.5	5.2	1.9
3.0	1.7	4.7	4.3	5.1	3.1

בקרב נשים בגילאים 36 עד 50 מתגלה תמונה דומה לזו שתוארה לעיל: הנשים הלא-חרדיות הגדילו את שיעור התעסוקה שלהן בכ-11% בתקופה כולה ובכך קיזזו לפחות חלק מהירידה בשיעורי תעסוקה של הגברים ושל נשים לא-חרדיות בגילאים אחרים, ובקרב ערביות גם בגילאים אלה יש תנופה חדה לשוק העבודה. אצל החרדיות העלייה בשיעורי התעסוקה באה בשלב מאוחר יותר אם כי בעוצמה ניכרת. שיעורים שנתיים ממוצעים מובאים בלוח 10.

בקבוצת הנשים המבוגרות רואים תמונה מעניינת ושונה מאשר בקבוצות הגיל הצעירות יותר. בקרב הלא-חרדיות יש גידול בשיעורי התעסוקה של כ-11%, כנראה כתוצאה מהעלאת גיל הפרישה בתחילת שנות ה-2000. בקרב נשים ערביות יש שיעור גידול מדהים של כ-65% בתקופה כולה, שמהווים גידול של כ-6.4% לשנה והאצה החל מ-2005 ל-9.3% לשנה. התהליך נמשך במלוא העוצמה גם בשנת המיתון של 2009. בדומה לשינוי בהתנהגות הגברים החרדיים (ר' לעיל) גם בקרב נשים חרדיות ניתן להבחין בגידול מואץ בשיעור התעסוקה. כמוכן, כדי שתהליך זה גם יביא לשיפור במצב הכלכלי יש לדאוג לאכיפה מוגברת של חוקי העבודה. (ר' גוטליב ופרומן, 2011).

תרשים 11: מדד שיעורי תעסוקה של נשים בגיל 51 עד 67 לפי קבוצות אוכלוסייה (2001 עד 2009)



לוח 11: שינוי שנתי ממוצע ופערים בשיעורי התעסוקה, נשים בגיל 51 – 67, לפי קבוצות אוכלוסייה

מ-2001 עד 2009	מ-2005 עד 2009	מ-2007 עד 2008	מ-2008 עד 2009	מ-2005 עד 2009	מ-2007 עד 2009	מ-2008 עד 2009
1.3	-0.1	2.7	-0.1	2.7	1.3	2.7
0.1	-1.9	2.1	5.3	2.1	3.8	2.4
6.4	3.6	9.3	8.7	9.3	9.0	9.2
-1.2	-1.9	-0.7	5.4	-0.6	2.5	-0.4
5.1	3.7	6.6	8.8	6.6	7.7	6.5

4. סיכום

השימוש במאגרי מידע מינהליים מאפשר כניסה לקבוצות אוכלוסייה בפילוח מתקדם מאוד והוא מגלה תמונה דינמית הרבה יותר מזו שנמסרת לנו מהסקרים המקובלים. מתברר שבעשור האחרון חלו שינויים משמעותיים בשוק העבודה שהציבור וקובעי המדיניות לא מספיק מודעים לו: האוכלוסייה הלא-חרדית צמצמה באופן עקבי את היקף תעסוקתה, להוציא נשים ששמרו על שיעור התעסוקה שאליו הגיעו בתחילת העשור. בקרב האוכלוסייה החרדית הייתה בשנים הראשונות ירידה מתמשכת בשיעורי התעסוקה אך ב-2007 חל שינוי חד לכיוון של הגדלת שיעור התעסוקה, שינוי שנמשך גם בשנת המיתון של 2009. המגזר הערבי בכללותו הגביר מאוד את שיעור התעסוקה, מאז הפגיעה בתעסוקה שחלה עם המיתון בתחילת העשור. התרחבות התעסוקה מקיפה את שני המינים ואת הגילאים השונים. נותר לבדוק מדוע תופעה זו לא הביאה לשיפור חד גם בשיעורי העוני. נושא זה ייבדק במחקרים נוספים.

רשימת מקורות

- אמיר שמואל ורות קלינוב, 2002, "שינויים בהשתתפות גברים בכוח העבודה ובשיעורי נשירה ממנו, 1973 – 1998", משרד התמ"ת, 1-43.
- גוטליב (2007), העוני וההתנהגות בשוק העבודה בחברה החרדית, התכנית לכלכלה וחברה, מכון ון ליר בירושלים, 1-56.
- גוטליב דניאל ואלכסנדר פרומן, 2011, "השפעה צפויה של שינוי בשכר המינימום על תחולת העוני ועדכון תוצאות מחקר אי-הציות לשכר המינימום לנתוני 2009, ינואר, http://www.btl.gov.il/Publications/more_publications/Pages/default.aspx, 1-10.
- טולידנו אסתר, נעם זוסמן, רוני פריש ודניאל גוטליב, 2010, "השפעת גובה קצבת הילדים על פרוץ הילודה", נובמבר 1-43.
- ישיב ערן וניצה קסיר, 2009, "דפוסי ההשתתפות של ערביי ישראל בשוק העבודה", נובמבר, בנק ישראל, 1-52.

- Blanchard Olivier and Lawrence Summers, 1986, "Hysteresis in unemployment", NBER, No. 2035, 1-14.
- Gottlieb, Daniel and Kushnir, Leonid, Social Policy Targeting and Binary Information Transfer between Surveys (2009). Economics: The Open-Access, Open-Assessment E-Journal, Vol. 3, 2009-30.
- OECD Reviews of Labor Market and Social Policies, Israel, 2010, 1-288.

נספחים

לוחות נספח 1א ו-1ב

אוכלוסייה בגילאים 20-67, לפי קבוצות אוכלוסייה ומין (מספרים מוחלטים), 2009

ערבים		יהודים חרדים		יהודים לא חרדים		סה"כ		מין
התווספו מאז 2001	שנת 2009	התווספו מאז 2001	שנת 2009	התווספו מאז 2001	שנת 2009	התווספו מאז 2001	שנת 2009	
166,372	789,348	116,418	360,588	410,885	3,549,876	693,675	4,699,812	סה"כ
24.0%	16.8%	16.8%	7.7%	59.2%	75.5%	100%	100%	שיעור מסה"כ
83,719	397,780	58,802	185,635	212,446	1,756,067	354,967	2,339,482	גברים
23.6%	17.0%	16.6%	7.9%	59.8%	75.1%	100%	100%	שיעור מסה"כ
82,653	391,568	57,616	174,953	198,439	1,793,809	338,708	2,360,330	נשים
24.4%	16.6%	17.0%	7.4%	58.6%	76.0%	100%	100%	שיעור מסה"כ

מועסקים בגילאים 20-67, לפי קבוצות אוכלוסייה ומין (מספרים מוחלטים), 2009

ערבים		יהודים חרדים		יהודים לא חרדים		סה"כ		מין
התווספו מאז 2001	שנת 2009	התווספו מאז 2001	שנת 2009	התווספו מאז 2001	שנת 2009	התווספו מאז 2001	שנת 2009	
89,097	347,717	56,215	166,418	192,787	2,082,699	338,099	2,596,834	סה"כ
26.4%	13.4%	16.6%	6.4%	57.0%	80.2%	100%	100%	שיעור מסה"כ
51,731	240,599	21,548	71,958	71,624	1,046,186	144,903	1,358,743	גברים
35.7%	17.7%	14.9%	5.3%	49.4%	77.0%	100%	100%	שיעור מסה"כ
37,366	107,118	34,667	94,460	121,163	1,036,513	193,196	1,238,091	נשים
19.3%	8.7%	17.9%	7.6%	62.7%	83.7%	100%	100%	שיעור מסה"כ

לוח נספח 2: שיעורי תעסוקה לפי מגדר (אחוזים, אלא אם צוין אחרת)

פער בשיעורי התעסוקה: גברים פחות נשים - נקודות אחוז	סה"כ	נשים	גברים	
9.5	56.4	51.7	61.2	2001
8.9	55.6	51.2	60.1	2002
8.8	54.7	50.3	59.1	2003
8.7	54.6	50.3	59.0	2004
9.1	54.2	49.7	58.8	2005
#N/A	#N/A	#N/A	#N/A	2006
6.8	55.1	51.7	58.6	2007
6.6	55.4	52.1	58.7	2008
5.6	55.3	52.5	58.1	2009

לוחות נספח 3: שיעורי תעסוקה של גברים לפי מאפיינים שונים (אחוזים, אלא אם צוין אחרת)

ערבים	חרדים	יהודים לא חרדים	
60.1	39.7	63.1	2001
58.7	39.0	62.2	2002
57.7	38.5	61.2	2003
57.8	37.8	61.1	2004
57.6	37.6	61.1	2005
#N/A	#N/A	#N/A	2006
60.3	37.0	60.3	2007
61.5	38.2	60.2	2008
60.5	38.8	59.6	2009

שיעור תעסוקה של גברים בגילאים 20-35, לפי קבוצות אוכלוסיה

ערבים	חרדים	יהודים לא חרדים	
63.4	28.4	61.6	2001
61.9	27.8	60.4	2002
60.7	27.3	59.0	2003
60.9	27.2	58.9	2004
61.0	27.2	59.2	2005
#N/A	#N/A	#N/A	2006
63.8	27.4	57.3	2007
65.3	28.8	57.4	2008
63.4	29.1	56.3	2009

שיעור תעסוקה של גברים בגילאים 36-50, לפי קבוצות אוכלוסיה

ערבים	חרדים	יהודים לא חרדים	
63.0	54.2	69.7	2001
61.9	53.3	69.0	2002
61.3	53.0	68.0	2003
61.5	52.1	68.4	2004
61.1	51.6	67.9	2005
#N/A	#N/A	#N/A	2006
63.7	49.9	66.7	2007
64.5	50.8	65.6	2008
64.6	51.6	65.0	2009

שיעור תעסוקה של גברים בגילאים 51 עד 67, לפי קבוצות אוכלוסיה

ערבים	חרדים	יהודים לא חרדים	
41.1	57.7	57.1	2001
39.8	57.1	56.7	2002
38.9	56.3	56.5	2003
38.8	54.5	56.0	2004
38.5	53.8	56.2	2005
#N/A	#N/A	#N/A	2006
41.4	52.5	57.6	2007
43.1	52.9	58.1	2008
43.3	53.5	58.1	2009

לוחות נספח 4: שיעורי תעסוקה של נשים לפי מאפיינים שונים (אחוזים, אלא אם צוין אחרת)

ערביות	חרדיות	יהודיות לא חרדיות	
22.6	51.0	57.4	2001
22.7	50.8	56.8	2002
22.2	49.6	55.9	2003
22.5	48.5	56.1	2004
22.6	49.0	55.3	2005
#N/A	#N/A	#N/A	2006
25.0	49.0	57.6	2007
26.6	53.1	57.5	2008
27.4	54.0	57.8	2009

שיעור תעסוקה של נשים בגילאים 20-35, לפי קבוצות אוכלוסיה

יהודיות לא חרדיות	חרדיות	ערביות	
60.5	51.7	26.7	2001
59.4	51.6	26.7	2002
58.2	50.2	26.0	2003
58.4	49.1	26.3	2004
58.2	49.8	26.4	2005
#N/A	#N/A	#N/A	2006
59.8	49.8	29.3	2007
60.4	54.6	31.4	2008
59.3	55.2	32.0	2009

שיעור תעסוקה של נשים בגילאים 36-50, לפי קבוצות אוכלוסיה

יהודיות לא חרדיות	חרדיות	ערביות	
64.6	50.4	22.5	2001
64.3	50.0	22.8	2002
63.6	49.1	22.6	2003
63.8	48.6	23.2	2004
62.4	49.2	23.2	2005
#N/A	#N/A	#N/A	2006
64.7	48.9	25.7	2007
63.9	52.4	27.2	2008
64.9	54.2	28.5	2009

שיעור תעסוקה של נשים בגילאים 51 עד 67, לפי קבוצות אוכלוסיה

יהודיות לא חרדיות	חרדיות	ערביות	
43.9	48.7	7.2	2001
44.5	48.8	7.4	2002
44.2	47.8	7.6	2003
44.4	45.8	7.9	2004
43.8	45.1	8.2	2005
#N/A	#N/A	#N/A	2006
47.5	45.5	9.9	2007
47.5	47.9	10.8	2008
48.8	49.0	11.8	2009